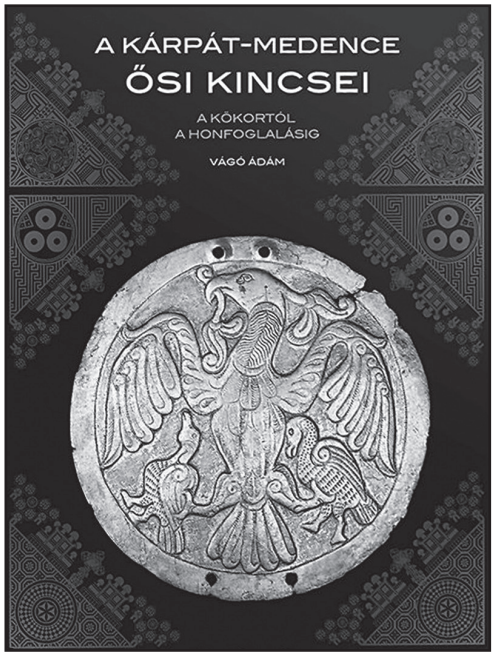
Vágó Ádám
A KÁRPÁT-MEDENCE ŐSI KINCSEI
A KŐKORTÓL A HONFOGLALÁSIG
528 oldal (Budapest, 2015, Magyar Nemzeti Múzeum – Kossuth Kiadó)

Olyan kötetet kívánok ismertetni, ami nagyon sok mindent megmutat a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt. A jól látható réteg az, hogy az olvasó kétezer fényképfelvétel segítségével megismerkedhet a Kárpát-medence földjéből előkerült legérdekesebb régészeti leletekkel a kőkortól a „honfoglalás" koráig. Az első felvételek egyikén a Subalyuk-barlangban talált százezer éves pattintott kőszerszámokat láthatjuk (13. o.), az utolsó oldalakon pedig tarsolylemezeket csodálhatunk meg (516–527. o.). A tárgyak döntő többsége magyarországi múzeumokban található, de három külhoni gyűjteménybe került leletek is helyet kaptak az albumban.

Régészeti könyvről van tehát szó, ha címkét akarunk ráerőltetni, a magyarországi leletekkel foglalkozó eddigi legjobbról, és – pusztán mennyiségi szempontok miatt is – bizonyosan a legtartalmasabbról. A munka oroszlánrészét természetesen nem régész végezte: a *spiritus rector* egy, a múlt emlékei iránt elkötelezetten érdeklődő grafikusművész és fotós. A szakmának eszébe sem jutott, hogy ilyen színvonalú és volumenű, ekkora időtávot átfogó kiadvánnyal kellene előállnia.

Hallgassuk Vágó Ádámot arról, hogy miként született meg a kötet ötlete: *„bevetettem magam a könyvesboltokba és antikváriumokba, lázasan kutatva olyan könyvek után, amelyekből mindent megtudhatunk a hazánk földjén élt népek tárgyi hagyatékáról, művészetéről. De hosszas keresés után rá kellett jönnöm, hogy ilyen könyv nincs. (…) Megszületett a fejemben a gondolat: nekem magamnak kell elkészítenem egy olyan albumot, amit annak idején venni szerettem volna!"* Teljes mértékben megértem őt: jómagam hasonló okokból írom könyveimet az Árpád-kor kiemelkedő alkotásairól.

Bár a Nemzeti Múzeum előző főigazgatója válasz nélkül hagyta Vágó Ádám javaslatát, jelenlegi első embere, Csorba László pártfogásába vette a könyv tervét. Hathatós támogatása nyomán nemcsak saját múzeuma vitrinjei nyíltak meg az *„alkotó-főszerkesztő"* fényképezőgépe előtt, hanem vidéki gyűjteményeink tárlói és raktárai is: a bennük szunnyadó régi vagy éppen egészen friss ásatásokból származó leletek fotói szintén belekerültek a kötetbe, amely hat évnyi munka eredményeként született meg. Grafikai tervezését, tördelését és nyomdai előkészítését is Vágó végezte.

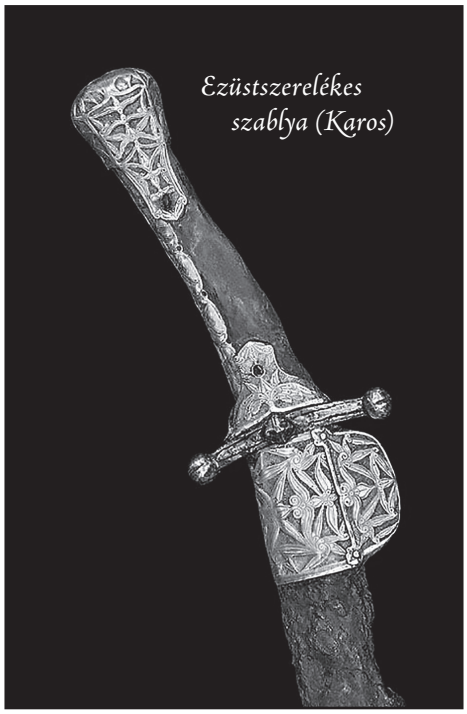

A nagyméretű, vaskos kiadványt képek dominálják, melyekhez a különböző régészeti korokról magyar szakemberek tollából származó ismertetők („esszék") társulnak. Paradox módon itt ez utóbbiak az „illusztrációk", a fotók képezik a „szöveget", és ez így van jól. Az ismer-

tető szövegek folyama helyenként több oldal távolságnyira megszakad, jelezve, hogy a kötetben a vizuális elem az úr. Olvasva a lekerekített és a benne foglaltak védhetőségére hangsúlyt helyező esszéket, volt, hogy József Attila halhatatlan sora jutott az eszembe: *„az igazat mondd, ne csak a valódit"*! Lehet írni úgy, hogy minden szó helytálló, ám a lényeget elkerüli…

A felvételeken szereplő tárgyakról szintén régészek tollából jól adatolt – anyagösszetételt, méretet, súlyt, őrzési helyet, leltári számot tartalmazó – leírást olvashatunk. Ez a szöveges rész értékesebb fele. A szakmai szerkesztés – Szenthe Gergely munkája – szerencsére nem terjedt ki a vélemények egységesítésre, így az éles szemű olvasó nézeteltéréseket fedezhet fel az esszékben vagy a képaláírásokban. Jó példája ennek a 192. oldalon szereplő két, felettébb hasonló alakú geometrikus díszítésű urna, melyeket az őket őrző múzeumok munkatársai más századra határoztak meg, holott évtizedes különbség is nehezen elképzelhető e két tárgy keletkezési ideje között.

Nem lehetünk eléggé hálásak Vágónak, hogy fáradozása eredményeként raktárban porosodó tárgyak és ismertebb leletek egyaránt reflektorfénybe kerültek, hiszen az utóbbiak is rászorulnak erre. Hadd támaszszam alá ezt egy személyes történettel. 2013-ban, készülő könyvemhez egy-egy jó felbontású fényképet kértem két vidéki múzeumunktól az adott gyűjteményben található talán legnagyobb eszmei értékű tárgyról. Nem tudtak adni!

Ezüstszerelékes szablya (Karos)

A közelmúltban az egyikükben, a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeumban jártam. Kifejezetten szép és értékes tárgyakból álló őskori gyűjteménye van – több közülük Vágó albumába is belekerült –, és itt tekinthető meg az I. Béla király által 1061-ben alapított hajdani templom szakmai körökön kívül alig ismert, fantasztikusan szép faragású oszlopfője. Mégis azzal kellett szembesülnöm, hogy egyetlenegyet sem találtam a múzeum helyben megvásárolható kiadványai között, amelyik akár mennyiségben, akár minőségben elfogadható áttekintést adott volna a legfontosabb tárgyairól.

Ez a fajta viszonyulás az érdeklődőkhöz természetesen nem általános a magyar múzeumok körében, de attól tartok, nem is kivételes. Égető szükség van (és lesz) rá, hogy múltunk tárgyi örökségével méltó és színvonalas kiadványokban ismerkedhessünk meg. Minden tisztelet megilleti a Nemzeti Múzeum főigazgatóját, hogy a Vágó által megálmodott kötetben a hiánypótlás lehetőségét látta meg, erre helyezte a hangsúlyt. A könyv azonban – akaratlanul is – a régész és a múzeumos szakma fogyatékosságait és alulfinanszírozottságát is észrevételeti. Mindenképpen köszönet jár a már köztünk nem lévő és a még élő régészeknek, akik a felszínre hozták és kiértékelték ezeket a kincseket, s többnyire nehézségekkel küszködve ugyan, de bemutatható állapotúra tették őket.

A képek természetesen önmagukért beszélnek, ráadásul nagyon egyértelműen. (Kiadványszerkesztőként Vágó ezt nyilván átlátta, és

ezért engedhette meg magának azt a luxust, hogy – a rövid beköszöntőn kívül – egy sort se írjon a saját könyvébe.) Egyrészt világosan kiderül, ami a régész és történész szakmán kívül egyre több embernek feltűnik, hogy alapvető bajok vannak a Krisztus utáni első évezred elfogadott időrendjével, népcsoportok, államalakulatok, események, stílusok viszonyrendszerével és sorrendiségével. Úgy is mondhatnám: a régészek ama hiedelemvilága, hogy a történészek által rájuk testált kronológia helytálló, sajnos megalapozatlan. (A *„hiedelemvilág”* kifejezést az egyik esszéből vettem [217. o.], ahol a szerző a szkítáknak a mindenséghez való viszonyrendszerét érti alatta. E kötet is hathatós cáfolata annak, hogy a posztmodern ember vélt kiválóságának és technikai civilizációjának tudatában gőggel és lenézéssel tekinthetne több ezer évvel korábban élt eleire. Éppen ellenkezőleg: csak a tisztelet és a megbecsülés hangján említheti őket.) Ennek részletezése meghaladja e recenzió kereteit. Vágó könyve kiindulópontja lehet egy tárgyi leleteken alapú történetírásnak a jelenlegi dokumentumalapú helyett, melyet a recenzens 2015-ben e folyóirat hasábjain is sürgetett már.

A hatalmas képanyag óriási „tanításokat”, bölcsességet hordoz, melyeknek csak a töredékét tudja e recenzió felvillantani. Bár önmagában katartikus élmény mindezeket a kincseket együtt látni – és még hány törvényesen vagy törvénytelenül eltulajdonított tárgyunk pihen külhoni gyűjteményekben! – s eleink tehetségéről, szellemi és anyagi gazdagságáról meggyőződni, a legmélyebben azok tudnak majd meríteni az album hordozta óriási tudásanyagból, akik nemcsak gyönyörködnek bennük, hanem olvassák is a képeit. Fantasztikus felfedezőút bejárni százezer év művészeti alkotásainak világát e kötet segítségével! Észrevehetünk olyan dolgokat – nem is csekély számban –, amelyek a régészek és művészettörténészek figyelmét elkerülték, s megengedhetjük magunknak azt, hogy olyan formák és mintázatok között ismerjünk föl kapcsolatot, amelyeket a művészettörténet más fejezeteiben tartanak számon.

Feltűnő a „honfoglalás kori” anyag motívumrendszerének különállása a népvándorlás koriétól, holott Árpád népének bejövetele a Kárpát-medencébe a (tágabb értelemben vett) népvándorláskor lezárása volt. A különböző időszakok leleteit nézegetve mindvégig olyan érzésünk van, hogy a „mieink” késztették őket, értjük a formavilágukat és azonosulni tudunk vele. Egyetlen kivétel van alóla: a római kor, melynek importált birodalmi stílusa idegen a Kárpát-medencében és tárgyai kirínak csinált ságukkal, természetellenességükkel. Hasonló megállapítás érvényes néhány bizánci importtárgyra.

Az album gondosan válogatott képanyagát áttekintve megláthatjuk azt is, hogy a fazekasművészet csúcsa a bronzkorban volt. Jószemű és -ízlésű művészek tudják ezt, sőt időnként mondják is, általában meglepetést keltve vele. Tapasztalhatjuk, hogy mennyire igazuk van: a három-négyezer éves edények formagazdagsága, az őket létrehozó művészi invenció lenyűgöző. Meglétük ennyi idő után igazolja, hogy milyen minőségben készültek: már az alapanyag kiválasztására és előkészítésére mekkora gondot fordított az ismeretlen mester. Megcsodálva ezeket szembesülhetünk a ténnyel, hogy az emberiség történetének legkiemelkedőbb műalkotásait olyanok hozták létre, akiknek a nevét nem ismerjük. A valódi művész nem önmagáért alkot, nem azért, hogy nevét minél többen olvassák az alkotás valamelyik szegletében, hanem, hogy kora társadalmának a lámpása legyen. A reneszánsz nagyságai csinosan és szemet gyönyörködtetően dolgoztak ugyan, de szemben a rézkor vagy a bronzkor anonim fazekasaival, valódi szakra-

litást néhány műtől eltekintve kevéssé voltak képesek felmutatni.

Tán még e pompás agyagtárgyaknál is látványosabb elemei a kiadványnak az aranyékszerek. A Krisztus utáni első évezred magyarországi aranyleleteit meglehetősen jól ismerem, a korábbi aranytárgyak mennyisége és minősége viszont engem is meglepett: az itt élt mindenkori vezetőréteg gazdagságáról és igényességéről tesznek tanúbizonyságot. A jászladányi sír hatezer éves aranyleletei nyitják e sort (87. o.), ami töretlenül folytatódik az avar kor végéig és a nagyszentmiklósi kincsig (475–481. o.). Az ötvösművesség fejlődése jól nyomon követhető a kiadvány lapjain, nem kevés tanulsággal szolgálva.

Az ötvös- és fazekasmunkák, valamint egyéb alkotások megmutatják, hogy milyen színvonalú tárgyi környezetben élt a régi korok embere, a vezető réteg mindenképpen. *El kell ismernünk, hogy koldusok vagyunk hozzájuk képest!* (Aki megtekinti a Néprajzi Múzeumban kiállított száz évvel ezelőtti paraszti viseleteket, hasonló következtetésre kénytelen jutni.) Őket még kézi készítésű, s ezáltal szükségszerűen egyedi tárgyak vették körül, kézzel szőtt öltözéket viseltek. Az egyszerű használati tárgyakról – kőkori edényektől (37. oldaltól) „honfoglalás kori" hajkorongokig (495–497. o.) – is sugárzik a mindenséggel való közösség megélése.

A kiadvány sok mindenre törekedhetett, de a teljességre természetesen nem. Jó néhány alkotást tudnék említeni, amit szívesen láttam volna még benne, sőt egész tárgycsoportok hiányoznak belőle, például a „honfoglalás kori" mellkeresztek, de igazat kell adnom a kiadónak: ha ennél vaskosabb lett volna a könyv, már a használhatósága látta volna kárát. A „hiányokat" nem fogyatékosságként tekintem, hanem annak bizonyítékaként, hogy ez a hatalmas anyag is csak ízelítőt adhat a Kárpát-medencében előkerült leletekből: a régmúlt művészeinek és kézműveseinek további míves és értékes alkotásai várják, hogy hasonló kiadványokban megismerkedhessünk velük.

Az ízléses küllemű, gondosan tördelt, rendkívül tartalmas album ára 13 900 Ft, ami talán soknak tűnik, ám ha nem álltak volna mögé támogatók, beleértve a Nemzeti Kulturális Alapot is, és a kiadónak piaci alapon kellett volna árat kalkulálnia, akkor a duplájába kerülne, és valóban drága lenne. Így nyugodt szívvel mondhatom: minden, magát magyarnak és értelmiséginek valló ember polcán ott a helye ennek a fajsúlyos kötetnek, hogy reális képet alkothasson szülőföldje messzi múltba nyúló művelődéstörténetéről, s hogy legyen mit a kezébe adnia gyermekeinek, ha azok az iskolai képzés által nyújtott „ismeretanyagból" kiábrándulva a valóság iránt kezdenek érdeklődni.

Németh Zsolt

Takács György
ANGYALOK CSENDITÉNEK. ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁGOK A RÉGI CSÍKSZÉKRŐL
912 oldal (Budapest, 2015, Magyar Napló – Írott Szó)

Aranykertbe' aranyfa (2001) és *Kantéros, lüdérc, rekegő* (2004) című kötetei után újabb nagyszabású munkával jelentkezett Takács György néprajzkutatónk. A három testes kötet (566 + 642 + 912 oldalon) a székely műveltség mélyen vallásos életszemléletének számos eddig ismeretlen, új vonatkozását tárja föl, ugyanakkor nélkülözhetetlen forrása a magyar őstörténet, a magyar ősvallás kutatóinak is, lévén a szerző által vizsgált terület a hagyományos életkörülmények és világlátás egyik utolsóként megmaradt szigete a Kárpát-medencében.

„Mindig összeszorul a torkom, ha a régi öregekre gondolok, akik úgy múltak el, mint a hó a napon, ahogy a régi boronaházak, hajdanvolt ker-